

Místo dramatické výchovy ve výchovně-vzdělávacím procesu

Marie Pavlovská

Dramatická výchova může být do školní výuky začleněna jako samostatný vyučovací předmět, jako metoda práce použitelná v kterémkoli vyučovacím předmětu a konečně i jako princip. Jde o disciplínu novou, avšak pro dnešní školu velmi potřebnou. Než uvedu své důvody, chtěla bych se zmínit o názvu dramatická výchova. Někteří autoři totiž používají názvu dramatická výchova, jiní tvořivá dramatika či výchovná dramatika, dramika.

Na školách se užívá pojem dramatická výchova, začleňuje se do okruhu výchov a většinou je brána jako jejich rovnocenný partner. Na základních uměleckých školách používají termínu tvořivá dramatika, neboť učitelé zde pracují s dětmi, které chtějí hrát divadlo a dramatickou výchovu směřují k divadelnímu tvaru. Termín dramika používá Milan Valenta a učitelé spojení s univerzitou v Olomouci.

Já se přikláním k termínu dramatická výchova, neboť cíle tohoto předmětu odpovídají obecným cílům výchovy, a navíc se zde jedná o učení pomocí prvků a postupů dramatického umění, o kultivaci řeči a pohybu, o výchovu citlivého a poučeného diváka a čtenáře, učitel dokonce může objevit a případně pomoci rozvinout umělecký talent.

Vycházíme-li z pojetí výchovy Jiřího Pelikána, že „... výchova je cílevědomým a záměrným vytvářením a ovlivňováním podmínek umožňujících optimální rozvoj každého jedince v souladu s individuálními dispozicemi a stimulujícími jeho vlastní snahu stát se autentickou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností“, cíle dramatické výchovy se s tímto pojetím zcela shodují.

Pokusím se srovnat základní typické rysy výchovy podle Pelikána (1995) s cíli dramatické výchovy.

Jiří Pelikán

dramatická výchova

... zasazení výchovy jako cílevědomého, záměrného působení na osobnost žáka do širších kontextů, zejména se spontánním formováním a složitosti a orientovat se v ní ...
osobnosti ...

- ... budováním zkušenostního základu nejen kognitivně, ale i emocionálně podloženého... tvořivě řešit problémy, soucítit s druhými lidmi a být schopen jim pomoci, je-li to třeba
- ... vytváření vlastního uceleného obrazu světa a ujasnění vlastního místa v něm... orientovat se v sobě, uvědomění si svého postavení ve skupině, ve společnosti, ve světě
- ... svět je velice rozporný a konfliktní... předem prozkoumávat situace, se kterými se mohou v životě setkat, připravit se na ně
- ... pochopení, rozhodování, nést za své rozhodnutí zodpovědnost... umět dovést dílo až dokonce, být schopen za ně nést zodpovědnost
- ... upevnění autenticity člověka... vychovat tvořivou a vnímavou osobnost
- ... zaměřeno na integraci osobnosti, orientaci osobnosti, na vnitřně přijatých mravních zásadách uvědomovat si mravní dilemata, umět se v nich samostatně a odpovědně rozhodovat
- ... sebepoznání... schopnost objevování sebe sama a okolního světa
- ... výchova vnitřně svobodné osobnosti, přiznávající totéž právo ostatním lidem... respektovat druhé lidi a jejich názory, naslouchat jim a oceňovat jejich přínos, podrobovat své názory kritice a tím získávat zkušenost, měnit svoje postoje a vyvíjet se, soucítit s druhými a být schopen pomoci
- ... prevence konformity... usiluje o výchovu tvořivého, citlivého, vnímavého člověka, který je schopen řešit rozmanité životní situace v souladu s vlastním svědomím, vyjadřovat a zdůvodňovat vlastní názory, respektovat práva a názory druhých...

Cíle dramatické výchovy jsou tedy pedagogické, prostředky dramatické (hra v roli, charakterizace, fiktivní situace, dramatické jednání v simulované situaci apod.), pomocí nichž dojdeme k těmto cílům.

Nyní bych se vrátila k důvodům, proč je dramatická výchova potřebnou disciplínou v dnešní škole.

Většina našich škol stále funguje na tradičním pojetí vzdělávání, v němž učitel předává hotové poznatky a žák je přijímá. Čím více poznatků, tím lepší škola, tím větší šance dostat se na střední či vysokou školu. Na osobnostně sociální rozvoj většinou nezbyvá čas. Jeden ze základních školních dokumentů, Standard základního vzdělávání, který je závazný pro všechny základní školy v ČR, říká: „... očekává se, že v průběhu povinné školní docházky získají žáci základy kvalitního, funkčního a moderního všeobecného vzdělání... , že se bude kultivovat jejich osobnost po stránce rozumové, emocionální a volní, že se bude rozvíjet jejich tělesná zdatnost a pohyblivost, že budou uvedeni do základních životních, duchovních a mravních hodnot, že získají orientaci v sobě samém i v další životní dráze.“ (s. 6) Jak a čím může dramatická výchova přispět k uskutečňování těchto obecně formulovaných cílů? Využíváním základních metod dramatické výchovy – hry v roli a hry v situaci, jež můžeme shrnout pod společný název dramatická hra. V dramatických hrách dostávají žáci příležitost zažít situace, se kterými se mohou v životě setkat a které si mohou předem prozkoumat a seznámit se s nimi, s možnostmi děj ve hře znovu zopakovat, vyzkoušet různá řešení a vybrat z nich to nejlepší. Mají možnost vyzkoušet si roli někoho jiného a podívat se na problém jeho očima, to jim dovoluje zažít a pochopit množství lidských citů, myšlenek a názorů, hledat skutečné příčiny jednání, naučit se v nich orientovat a odpovědně rozhodovat. Nesmíme opomenout rozměr etický. Dramatická výchova staví na vlastní zkušenosti a prožitku, proto je její účinek hluboký a trvalý.

V dramatické hře hraje velmi důležitou roli učitel, neboť její průběh je členěn na herní a mimoherní situace, proto se i učitel pohybuje ve dvou rovinách:

- a) v rovině reálné pedagogické situace – tzn. kdy učitel komunikuje se svými žáky na běžné úrovni učitel–žák,
- b) v rovině modelové herní situace – tzn. kdy učitel i žáci vstupují do simulovaných situací, v nichž jednají sami za sebe, nebo vstupují do rolí a začnou se chovat jako jiné postavy a vše, co se mezi nimi odehrává, je rovinou hry, kterou můžeme kdykoli přerušit a zastavit. Zde je velmi důležité, aby tyto roviny byly vždy od sebe jasně odděleny.

V dramatické hře dochází k proměně funkce učitele, není jen organizátorem dramatického procesu, ale stává se jeho přímou součástí, přijetím role vstupuje do hry současně s dětmi, stává se jejich partnerem a spoluhráčem, který zároveň s nimi objevuje, prožívá a poznává, má možnost ovlivňovat

a kontrolovat práci zevnitř, aniž by to žáci postřehli. Ti by naopak měli mít pocit, že si práci řídí sami.

Cecily O'Neilová a Alan Lambert v práci *Drama Structures* o přijetí role učitelem píše:

„Přijme-li učitel roli, může:

- vtáhnout třídu do dramatu rychle a účinně tím, že jsou žáci nuceni okamžitě reagovat na intervenci role,
- poskytnout model pro chování a jednání žáků tím, že v roli demonstruje vhodný jazyk, postoje, akce a zapojení do hry,
- nabídnout takový druh výzvy, která pomůže zaměřit a soustředit myšlení žáků v určitém směru a povede k zaujatější účasti na zkoumání kontextu,
- uplatnit v průběhu dramatu takové prvky napětí, kontrastu a překvapení, které mohou poskytnout zkušenost a zážitek vystupňované dramatické účinnosti, a tak nabídnout žákům model pro jejich vlastní snahy,
- využít akcí a předmětů tak, aby získaly na dramatické významnosti,
- udržovat kontinuitu zkušenosti a zážitku zevnitř, prostřednictvím vlastního zapojení nabídnout žákům povzbuzení a podporu.

Práce v roli může sloužit jako vynikající strategie pro iniciování celoskupinových aktivit, při nichž žáci reagují na situaci, aniž by plánovali výsledky dopředu. Role působí jako výzva, které se nelze vyhnout, i když se o to zpočátku mohou žáci pokoušet. Drama se utváří z jejich myšlenek, citů a činů, které vznikly spontánně jako odezva na tuto výzvu. Konkrétní síla této vyučovací strategie spočívá v bezprostřednosti a spontaneitě, které vyvolává.“

Učitel jako vedoucí hry vstupuje nejčastěji do těchto rolí:

- vedoucí, role s vysokým sociálním statutem,
- oponent,
- prostředník, pomocník, spojenec,
- role potřebného nebo vyžadujícího pomoc, role oběti,
- role s nízkým sociálním statutem.

Tedy správně vybraná učitelova role může vyprovokovat skupinu pro další práci, pro nejrůznější řešení problémů, skrývá v sobě napětí a překvapení, demonstruje opravdovost hry v roli, ukazuje žákům rovinu „jako“, ve které mohou být někým jiným než sami sebou, nabízí jim model rolového jednání pro danou postavu atd.

O hraní rolí jako prostředku výchovy a vzdělávání velmi podrobně pojednává Josef Valenta v knize *Kapitoly z teorie výchovné dramatiky*, ve stati *Hraní rolí ve výchově a vyučování*.

Dramatická výchova je tedy učením a zároveň výchovou, neboť chce vychovat člověka tvořivého, vnímavého, citlivého, schopného kontaktu a slovní i mimoslovní komunikace, empatického, člověka, který se umí orientovat

v běžných i méně běžných životních situacích a mezilidských vztazích, člověka, který se umí rozhodovat a jednat svobodně a zároveň odpovědně. Jsou to cíle nemalé, ale splnitelné.

- Dramatická výchova jako samostatný předmět si jen pomalu získává své postavení na školách, jako metoda práce je však využívána často na školách 1. i 2. stupně, ať jde o program obecná škola, základní či národní škola. Věřím, že se změnou tradiční školy ve školu tvořivou se změní i postavení dramatické výchovy.

Literatura

- MACHKOVÁ, E. *Improvizace s příběhem v angloamerickém dramatu*. Praha: DAMU, 1996.
MACHKOVÁ, E. *Úvod do studia dramatické výchovy*. Praha: DAMU, 1998.
PAVLOVSKÁ, M. *Dramatická výchova*. Brno: Cerm, 1998.
PELIKÁN, J. *Výchova jako teoretický problém*. Ostrava: Amosium, 1995.
VALENTA, J. *Hraní rolí ve výchově a vyučování*. Praha: ISV, 1996.
VALENTA, J. *Metody a techniky dramatické výchovy*. Praha: Strom, 1997.